

واکاوی سازه‌های اجتماعی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی

مطالعه موردی: شهرستان بویراحمد

فرزاد کریمی- دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج
مه‌دی نوری‌پور* - استادیار ترویج کشاورزی و توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج
سعید هدایتی‌نیا- دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج
ذکریا محمدی‌نمیری- دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج

دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۱۱/۱۸ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۸/۸

چکیده

یکی از گونه‌های شرکت‌های تعاونی که نقش مهمی در زندگی مردم، به‌ویژه روستاییان و کشاورزان دارد، شرکت تعاونی تولید روستایی است. توجه به رشد و توسعه شرکت‌های تعاونی به‌منظور دستیابی به اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، که در سایه شناخت مفاهیم موفقیت تعاونی‌ها شکل می‌گیرد، اهمیت بسیار دارد. پژوهش حاضر به تحلیل سازه‌های اجتماعی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی پرداخت. بدین منظور از روش توصیفی- همبستگی با رویکرد مقایسه‌ای بهره گرفته شد. جامعه آماری پژوهش، تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد بودند که جمعاً ۱۸۰۹ نفر عضو دارند و با استفاده از جدول پاتن و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای به‌صورت متناسب ۳۱۷ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته بود که برای تعیین اعتبار آن از روش تحلیل عاملی، و به‌منظور تعیین پایایی آن از هم‌سانی درونی به‌روش آلفای کرونباخ استفاده شد. برای کمی‌کردن داده‌های کیفی که به‌صورت طیف ۷گزینه‌ای سنجیده شده بود، از نظریه مجموعه‌های فازی بهره گرفته شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس یک‌طرفه و تحلیل مسیر (نرم‌افزار AMOS_{ver20}) استفاده شد. نتایج پژوهش حاکی از آن است که تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد از لحاظ دستیابی به اهداف ازپیش تعیین‌شده چندان موفق نبودند و تا رسیدن به حد موفقیت مطلوب فاصله زیادی دارند. در این میان تعاونی تولید کاکان از لحاظ میانگین دستیابی به اهداف تفاوت معناداری با سایر تعاونی‌های مطالعه‌شده دارد و موفق‌تر عمل کرده است.

کلیدواژه‌ها: تعاونی تولید روستایی، تئوری مجموعه‌های فازی، کشاورزی، مدل‌یابی معادله‌های ساختاری.

مقدمه

تقریباً نیمی از جمعیت جهان در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند. اکثریت این افراد را کشاورزان خرده‌پا تشکیل می‌دهند و معیشت‌شان از طریق کشاورزی تأمین می‌شود. از آنجاکه کارایی فعالیت این افراد به دلایل مختلفی از قبیل عدم به‌کارگیری فناوری‌های جدید و ماشین‌های کشاورزی بسیار پایین است، تعاون و همکاری می‌تواند موجب ارتقای کارایی و بهبود وضعیت اقتصادی آنان شود (Abdulrahman & Smith, 1996, 16). این مشارکت و همکاری، در قالب شرکت‌های تعاونی نمود بهتری پیدا می‌کند. تاریخ چگونگی شکل‌گیری تعاونی‌های کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که بسیاری از این کشورها با یاری شرکت‌های تعاونی توانسته‌اند در تأمین نیازهای اجتماعی و اقتصادی اقشار روستایی مؤثر باشند. این واقعیت، لزوم توجه هرچه بیشتر به بخش تعاون را در برنامه‌ریزی‌های توسعه برای برنامه‌ریزان، نمایان می‌سازد (Pinnelli, 2002, 1261). در کشور ایران از آنجاکه توجه به معیشت مردم به‌ویژه روستاییان - از اساسی‌ترین برنامه‌های بخش اجرایی کشور قلمداد می‌شود و در برنامه‌های توسعه و سند چشم‌انداز تلاش شده است فرصت‌های برابر، امکانات برابر و کار و سرمایه‌گذاری به‌گونه‌ای عادلانه در اختیار آنها قرار گیرد، سهم بخش تعاون به‌عنوان یکی از مردمی‌ترین بخش‌های اقتصاد، بیشتر و مسئولیتش سنگین‌تر شده است (صفری و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۵).

یکی از گونه‌های شرکت‌های تعاونی که نقش مهمی در زندگی مردم، به‌ویژه روستاییان و کشاورزان دارد، شرکت تعاونی تولید روستایی است، که همواره به‌عنوان یکی از راه‌های اساسی برای فائق آمدن بر مشکلات کشاورزی مطرح بوده است (دعایی، ۱۳۸۰، ۲۵). بنابراین، توجه به رشد و توسعه شرکت‌های تعاونی به‌منظور دستیابی به اهداف والای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، که در سایه شناخت مفاهیم موفقیت تعاونی‌ها شکل می‌گیرد، بسیار ضروری است (صفری و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۵). به‌رغم وجود سیاست‌های حمایتی و هدایتی از طرف دولت، واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت و مسائل و مشکلات شرکت‌های تعاونی در مسیر دستیابی به

راهکارهای اصلاحی، ضرورتی انکارناپذیر است (یزدان‌پناه و صمدیان، ۱۳۸۸، ۲۱). متأسفانه در کشورهای جهان سوم، موفقیت تعاونی‌ها ساده و ظاهری به‌نظر می‌رسد و توجه عمیقی به مؤلفه‌های مؤثر بر آن نمی‌شود (Apthorp, 2002, 663).

در همین زمینه آکوبی بیان می‌کند که تعاونی‌های سنتی مانند تعاونی‌های تولید روستایی از لحاظ کمک به حل مشکلات روستاییان، به تعاونی‌های مدرن ارجحیت دارند و بیشتر باید مدنظر قرار گیرند (Akwwabi, 1997, 441). اگرچه برنامه‌ها و تشکل‌های تولیدی برای توسعه کشاورزی در قالب تعاونی تولید روستایی با اهداف ازپیش تعیین‌شده‌ای طراحی و اجرا می‌شوند، در بسیاری از موارد این‌گونه تشکل‌ها کمتر به اهداف‌شان دست می‌یابند. در مجموع، دوگانگی اهداف و رسیدن به رشد و توسعه و به‌عبارت بهتر موفقیت این تعاونی‌ها، در حاله‌ای از ابهام قرار دارد. ازطرفی، اطلاعات محدودی از تأثیر تعاونی‌های تولید روستایی در کشور وجود دارد، به‌گونه‌ای که نمی‌توان دریافت تعاونی‌ها تا چه حد در رفع نیازهای کشاورزان موفق عمل کرده‌اند. شرکت‌های تعاونی تولید روستایی شهرستان بویراحمد نیز که در چند سال اخیر سهمی از تعاونی‌های کشور را به خود اختصاص داده‌اند، تاکنون از لحاظ موفقیت واکاوی نشده‌اند. هدف اصلی پژوهش حاضر واکاوی سازه‌های اجتماعی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی بخش مرکزی شهرستان بویراحمد است، که برای این منظور به پرسش‌های زیر می‌پردازد:

- آیا تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد از لحاظ دستیابی به اهداف ازپیش تعیین‌شده موفق بودند؟
- آیا بین تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد از لحاظ میزان موفقیت، اختلاف معناداری وجود دارد؟
- کدام‌یک از عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد بیشترین تأثیر را بر موفقیت آنها داشته است؟

مروری بر پیشینه مطالعات

درمورد موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی و روستایی و مؤلفه‌های مؤثر بر آن، مطالعات پژوهشی گوناگونی انجام شده که به‌اختصار به برخی از آنها اشاره شده است. هنهان و پلسو در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که سه عامل مشارکت اعضا در تعاونی، سابقه و تجربه مدیریت، و طراحی و برنامه‌ریزی از مشخص‌کننده‌های موفقیت در تعاونی به‌شمار می‌آیند (Henehan & Pelsue, 1986). بنتوراکي نقش دولت، وضع قوانین پیشرفته مربوط به تعاونی‌ها، آموزش اعضا و رهبران تعاونی، ترویج تعاونی، و برنامه‌های مشارکت مردمی در تعاونی‌ها را از عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها می‌داند (Benturaki, 2000).

دفتر بین‌المللی کارگران^۱ ویژگی‌های اجتماعی نیروی انسانی درون شرکت (کارکنان، کارگران، اعضا، مدیران) از قبیل میزان شناخت، مشارکت، آگاهی، سطح سواد، کیفیت نیروی انسانی و آشنایی با اهداف سازمان و همچنین نقش سیاست‌های دولت را در موفقیت تعاونی‌ها مؤثر دانسته است (ILO, 2000). جان و همکاران نیز در پژوهشی به این نکته اشاره کردند که شناخت اعضا از اصول تعاون از مؤثرترین عوامل موفقیت تعاونی‌هاست (John, 2001). هاردا علاقه و انگیزه شخصی، تجربه فردی، مدرک تحصیلی و دانش در زمینه تعاونی را از عوامل مؤثر در موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در هر کشوری می‌داند (Harda, 2003). نیورو و کومر در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عواملی نظیر اتحاد، تعداد، و سوابق اعضا؛ تولید با کیفیت بالا؛ سطح تکنولوژی؛ مهارت مدیران تعاونی و کارکنان؛ اطلاع‌رسانی خوب؛ تنوع کسب‌وکار، تصویب برنامه راهبردی در شرکت؛ و دسترسی به اعتبارات، از عوامل مهم موفقیت این تعاونی‌ها به‌شمار می‌آیند (Komor & Nyoro, 2005).

1. International Labour Office (ILO)

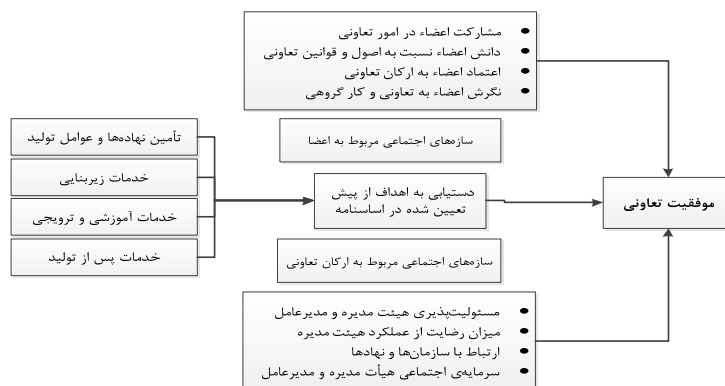
کرمی و رضایی مقدم در بررسی تعاونی‌های تولید کشاورزی ایران به این نتیجه دست یافتند که عملکرد تعاونی‌های تولید در رفع نیازهای کشاورزان در مجموع ضعیف است و این شرکت‌ها در دستیابی به اهداف تبیین‌شده ناموفق بوده‌اند (Karami & Rezaei-Moghadam, 2005). امینی و رضایی در پژوهشی دریافتند که مهارت فنی مدیران، توجه به برنامه‌های آموزشی، کیفیت ارائه برنامه‌های آموزشی، میزان مشارکت اعضا، و مهارت مدیریت روابط بین‌فردی در تعاونی‌ها از عواملی هستند که بیشترین اهمیت را در موفقیت تعاونی‌ها دارند (Amini & Ramazani, 2008).

آقاجانی ورزنه (۱۳۸۰) در بررسی و ارزیابی فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان اصفهان نشان داد که افراد جامعه‌ای که وی بررسی کرده است، با فلسفه ایجاد تعاونی‌ها و کارکردشان آشنایی کافی ندارند و از آموزش کافی بی‌بهره‌اند. صدیقی و درویشی‌نیا (۱۳۸۱) دریافتند که رضایتمندی اعضا، میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی، برنامه‌های آموزشی و ترویجی و کیفیت آن، و میزان دسترسی به ماشین‌های کشاورزی، از عوامل مؤثر بر موفقیت و تحقق اهداف شرکت بوده است.

تقوی (۱۳۸۲) در پژوهشی در استان آذربایجان شرقی، به این نتیجه دست یافت که بین متغیرهای حس مسئولیت‌پذیری، مدیریت، رابطه با سازمان‌ها، بنیه مالی، بازار فروش، تخصص هیئت‌مدیره و سواد و مدرک تحصیلی آنان و نظارت مسئولان، با موفقیت شرکت‌های تعاونی رابطه وجود دارد. امینی و فلاح (۱۳۸۷)، در بررسی موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی استان اصفهان و مؤلفه‌های مؤثر بر آن، به این نتیجه رسیدند که این شرکت‌ها موفقیت چندانی به دست نیاوردند. متغیرهای عضویت در تعاونی، ساختار تعاونی، سرمایه تعاونی، رشد سهام هر عضو، سواد، مشارکت اعضا، و سطح برخورداری از آموزش و میزان آگاهی اعضا، بر موفقیت این شرکت‌ها تأثیر مستقیم داشته و عملکرد سازمان تعاون روستایی و منفعت‌طلبی مدیران بانفوذ در تعاونی‌ها نیز بر موفقیت آنها تأثیری مستقیم اما منفی داشته است.

حیدرپور توتکله و همکاران (۱۳۸۷) عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها را به چهار دسته تقسیم کردند: ۱. گسترش مشارکت اعضا، ۲. مدیریت داخلی، ۳. نظارت و آموزش و ۴. ارتباطات خارجی؛ که در این میان مشارکت اعضا قدرت تبیین‌کنندگی بیشتری داشته است. عباسی و همکاران (۱۳۸۸)، در بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های تولیدی استان اردبیل به این نتیجه رسیدند که متغیرهای میزان مشارکت، رضایت از عملکرد اداره تعاونی، همگامی، همفکری، رضایت از عملکرد هیئت‌مدیره، مسئولیت‌پذیری، دلبستگی اعضا به شرکت، اعتماد، نگرش به نحوه مدیریت، و روابط عاطفی اعضا در موفقیت تعاونی‌ها نقش دارند. نکویی نایینی و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که میزان ارتباط شرکت‌ها با سازمان‌های دولتی و غیردولتی و عملکرد سازمان تعاون روستایی در ابعاد کنترل، نظارت و آموزش و سرمایه‌مدیران و سرمایه‌اعضای تعاونی‌ها، معیارهای موفقیت این شرکت‌ها به شمار می‌آیند. مرادی و علی‌بیگی (۱۳۸۹) نشان دادند که بین متغیرهای جنبه انسانی و اجتماعی، محیط قانونی، و میزان شناخت اعضا از اصول تعاونی با موفقیت همبستگی قوی و معناداری وجود دارد.

با جمع‌بندی مطالعات انجام‌شده می‌توان نتیجه گرفت که در زمینه موفقیت تعاونی‌های تولید، عوامل بسیاری از جمله مشارکت اعضا در امور تعاونی، مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره و مدیرعامل، رضایت از عملکرد هیئت‌مدیره و مدیرعامل، حمایت‌های دولتی و غیردولتی، ارتباط با سایر تعاونی‌ها و سازمان‌ها، دانش و آگاهی اعضا از اصول و قوانین تعاونی، سرمایه اجتماعی هیئت‌مدیره و مدیرعامل، نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی، اعتماد اعضا به هیئت‌مدیره و مدیرعامل، و ویژگی‌های حرفه‌ای افراد (سن و سطح تحصیلات) و مانند اینها مؤثرند. در این میان، مؤلفه‌های اجتماعی نقش بسیار مهمی ایفا می‌کنند. با توجه به نتایج مطالعات مطرح‌شده درخصوص موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی و مؤلفه‌های مؤثر بر آن، مدل تحلیلی در نظر گرفته‌شده برای انجام پژوهش حاضر به شرح شکل ۱ است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به صورت پیمایشی^۱ انجام گرفت و از لحاظ تجزیه و تحلیل عددی داده‌ها، تحقیقی کمی است. روش پژوهش، توصیفی-همبستگی با رویکرد مقایسه‌ای است. جامعه آماری پژوهش، اعضای شرکت‌های تعاونی تولید شهرستان بویراحمد است، که جمعاً ۱۸۰۹ نفر بودند. حجم نمونه با استفاده از جدول پاتن، ۳۱۷ نفر به دست آمد (Patten, 2002, 141). پس از تعیین حجم نمونه، برای انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری لایه‌بندی شده^۲ استفاده شد. در هر طبقه به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و به صورت انتساب متناسب، نمونه‌ها انتخاب شدند.

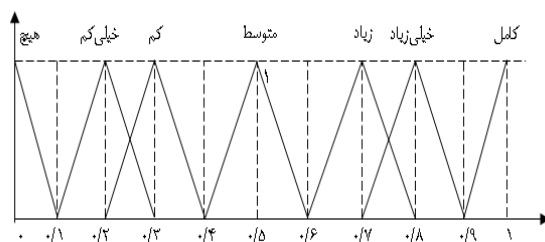
جدول ۱. تعاونی‌های تولید شهرستان بویراحمد به تفکیک تعداد اعضا و حجم نمونه

نام تعاونی	تعداد کل اعضا	حجم نمونه
سرودجنوبی	۴۳۳	۷۷
کاکان	۴۵۸	۸۲
دشتروم	۹۱۸	۱۵۸
جمع	۱۸۰۹	۳۱۷

منبع: جهاد کشاورزی شهرستان بویراحمد، ۱۳۹۰

1. Survey research
2. Proportional stratified sampling

برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش برحسب اهداف تحقیق، پرسشنامه‌ای شامل نه بخش و در قالب طیف کیفی^۱ هفت‌گزینه‌ای (هیچ، خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد، کاملاً موفق) طراحی شد. برای تبدیل این طیف به اعداد کمی قطعی^۲، به هریک از گزینه‌ها یک عدد مثلثی فازی تخصیص داده شد (شکل ۲). درواقع از هفت متغیر زبانی در قالب طیف کیفی هفت‌گزینه‌ای استفاده شد و پهنای تغییر مجموعه مرجع با توجه به تابع عضویت متغیرهای تعریف‌شده بین صفر و یک قرار دارد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۶؛ خسروبیگی و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۶۷).

شکل ۲. تابع عضویت متغیرهای زبانی

عدد فازی مثلثی A با تابع عضویت $\mu_A(x)$ روی R به صورت رابطه (۱) تعریف می‌شود (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۶-۱۷).

$$\mu_A(x) = \begin{cases} \frac{x-L}{M-L} & L \leq X < M \\ I & X = M \\ \frac{X-L}{M-u} & M < X \leq U \end{cases}, \quad \text{رابطه (۱)}$$

1. Qualitative Number
2. Deterministic Number

در این رابطه، $[L,U]$ بازه تکیه‌گاه و $D(M,1)$ نقطه رأس هستند و A_L را پای چپ و A_U را پای راست اعداد فازی مثلثی گویند، که با تابع عضویت $\mu_A(x)$ نمایش داده می‌شود. برای دستیابی به ارزش کلی از هر معیار (هر معیار با چند گویه سنجیده شده است)، برای هر فرد میانگین نظرهای فازی افراد محاسبه شده است. با فرض اینکه E_{ij} عدد فازی مثلثی باشد، میانگین اعداد فازی رابطه (۲) به دست می‌آید (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۷-۱۶).

$$E_{ij} = (l/m) * (E_{ij1} + E_{ij2}, \dots, + E_{ijm}) \quad \text{رابطه (۲)}$$

شکل سه تایی عدد فازی مثلثی E_{ij} به صورت رابطه (۳) است.

$$E_{ij} = (LE_{ij}, ME_{ij}, UE_{ij}) \quad \text{رابطه (۳)}$$

جدول ۲. اعداد فازی مثلثی

اعداد فازی مثلثی	عدد کیفی	گزینه
(۰/۱،۱،۹)	موفقیت کامل	الف
(۰/۰،۷/۰،۸/۹)	خیلی زیاد	ب
(۰/۰،۶/۰،۷/۸)	زیاد	ج
(۰/۰،۴/۰،۵/۶)	متوسط	د
(۰/۰،۲/۰،۳/۴)	کم	ه
(۰/۰،۱/۰،۲/۳)	خیلی کم	و
(۰،۰،۰/۱)	عدم موفقیت	ز

منبع: نگارندگان

طبق عملیات جبری مجاز روی اعداد فازی، میانگین سه عدد فازی گرفته می‌شود. به این ترتیب با یکپارچه‌سازی نظرهای پاسخ‌گویان به پرسش‌ها، برای هر یک از معیارها یک عدد فازی به دست آمد. سپس باید از طریق فازی‌زدایی یا دفازی‌کردن، اعداد فازی به دست آمده در

محاسبات از حالت فازی خارج و به اعداد حقیقی تبدیل می‌شدند. برای این کار روش‌های متعددی وجود دارد که در این پژوهش از رابطه^۴ (۴) که مینکووسکی^۱ آن را ارائه کرده است استفاده شد (محرر و امین ناصری، ۱۳۸۰، ۱۷۲).

$$X = m + \frac{\beta - \alpha}{4} \quad \text{رابطه (۴)}$$

به‌منظور تعیین روایی^۲ پرسشنامه از روش اعتبار ظاهری استفاده شد که با استفاده از نظر استادان و متخصصان پس از چند مرحله اصلاح و بازنگری به‌دست آمد. برای تعیین پایایی^۳ پرسش‌نامه، پیش‌آزمونی^۴ با ۳۰ پرسشنامه انجام شد و ضریب آلفای کرونباخ^۵ به‌دست‌آمده، حاکی از اعتبار خوب پرسشنامه طراحی‌شده است. گفتنی است که پدهازور اعتبار بین ۰/۵ تا ۰/۸ را برای تحقیقات غیرتجربی پذیرفتنی می‌داند (Pedhazur, 1982). برای تعیین اعتبار مفاهیم پژوهش از اعتبار سازه به‌روش تحلیل عاملی^۶ استفاده شد. برای تعیین میزان تناسب مجموعه متغیرها در ماتریس همبستگی تحلیل عاملی، از آماره KMO که دامنه تغییرات آن بین صفر و یک است، بهره گرفته شد. اگر مقدار این آماره کمتر از ۷۰ درصد نباشد، نشان می‌دهد که همبستگی‌های موجود برای تحلیل عاملی بسیار مناسب است و اگر این ضریب بین ۰/۷ تا ۰/۵ باشد، بیانگر مناسب‌بودن همبستگی‌های موجود است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱، ۴۲). نتایج حاصل از آزمون KMO (۰/۷۸۹-۰/۸۳۴) در این پژوهش نیز بر این نکته انطباق دارد. افزون بر این، شاخص کای‌اسکویر برای آزمون کرویت بارتلت در سازه‌های پژوهش

1. Minkowsky
2. Validity
3. Reliability
4. Pilot Test
5. Cronbach's Alpha
6. Factor Analysis

($P < 0/001$) از نظر آماری معنادار است و همبستگی بین متغیرها را نشان می‌دهد. داده‌پردازی نیز با استفاده از نرم‌افزارهای AMOS_{ver20} و SPSS_{ver20} انجام شده است.

منطقه مطالعه شده

بویراحمد از شهرستان‌های جنوبی ایران است و در استان کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. این شهرستان از شمال به استان اصفهان، از شرق به استان فارس، از غرب به شهرستان کهگیلویه و از جنوب به شهرستان رستم استان فارس محدود می‌شود. مرکز این شهرستان شهر یاسوج است. در سرشماری سراسری سال ۱۳۸۵ جمعیت این شهرستان ۲۱۷۷۴۱ نفر برآورد شد. شهرستان مذکور ۵۳۷ روستای دارای سکنه دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

یافته‌ها

همان‌گونه که در بخش‌های پیشین اشاره شد، هدف‌های پژوهش حاضر را می‌توان در سه بخش دسته‌بندی کرد: سنجش موفقیت تعاونی‌ها، مقایسه تعاونی‌های تولید از لحاظ دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده، و تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها. یافته‌های پژوهش نیز بر همین اساس ارائه می‌شوند.

الف) ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای اعضا

تحلیل توصیفی ویژگی‌های فردی پاسخگویان نشان می‌دهد که میانگین سنی اعضای تعاونی‌های مطالعه شده، ۴۳/۶۷ سال با انحراف معیار ۶/۸۵ و بیشترین فراوانی سنی میان افراد مطالعه شده ۵۲ سال است. بیشینه سنی نیز ۷۰ و کمینه ۲۸ سال است. شغل اصلی ۷۰ درصد از پاسخ‌دهندگان کشاورزی است. بررسی تحصیلات افراد مطالعه شده نشان می‌دهد که ۳۱/۳ درصد از افراد بی‌سواد، ۲۵ درصد دارای سواد خواندن و نوشتن، ۱۸/۸ درصد ابتدایی، ۱۳/۸

درصد راهنمایی، ۶/۳ درصد دبیرستان و ۵/۰ درصد دیپلم و بالاتر هستند. در مجموع میزان تحصیلات ۷۵/۱ درصد از افراد مطالعه‌شده، پایین‌تر از ابتدایی است.

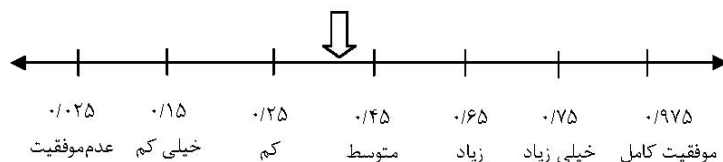
ب) سنجش میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد

یکی از هدف‌های پژوهش حاضر بررسی میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد در دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده از دیدگاه اعضای تعاونی است. ابتدا اهداف تعاونی‌های تولید روستایی در قالب ۲۱ پرسش تنظیم و در چهار بعد تأمین نهاده‌ها و عوامل تولید، خدمات زیربنایی، خدمات آموزشی و ترویجی، و خدمات پس از تولید گروه‌بندی شد و میزان تحقق آن از دیدگاه اعضا به صورت کیفی بررسی گردید. سپس به منظور کمی کردن این طیف، از نظریه مجموعه فازی بهره گرفته شد و با استفاده از رابطه (۴) از حالت فازی خارج (دفازی) و به صورت اعداد حقیقی بیان شد. همان‌طور که جدول ۳ و شکل ۳ نشان می‌دهند، میزان موفقیت تعاونی‌های تولید در دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده از دیدگاه اعضا، با میانگین ۰/۳۸۹ (دامنه میانگین بین ۰/۰۲۵ تا ۰/۹۷۵)، در حد متوسط به پایین است.

جدول ۳. مقایسه تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد از لحاظ موفقیت

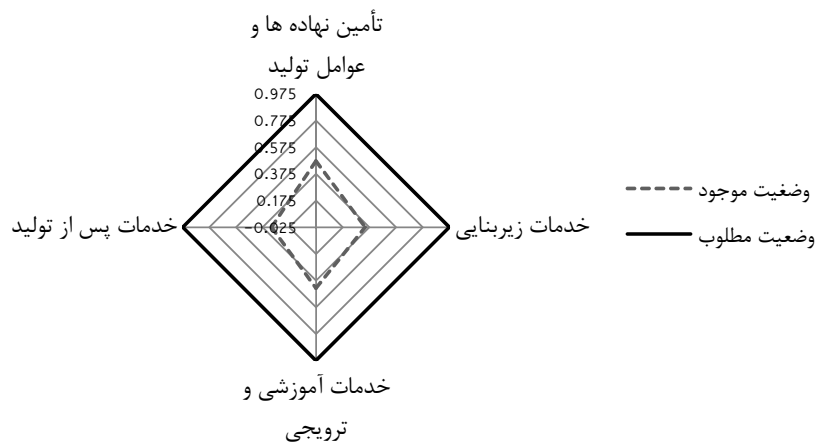
کلی	دشت روم	کاکان	سرود جنوبی	تعاونی‌ها ابعاد موفقیت
۰/۴۷۲	۰/۳۷۲	۰/۵۸۳	۰/۴۶۱	تأمین نهاده‌ها و عوامل تولید
۰/۳۴۴	۰/۲۴۱	۰/۴۵۷	۰/۳۳۴	خدمات زیربنایی
۰/۴۳۲	۰/۳۴۲	۰/۵۱۹	۰/۴۳۶	خدمات آموزشی و ترویجی
۰/۳۰۹	۰/۲۸۳	۰/۳۲۵	۰/۳۱۸	خدمات پس از تولید
۰/۳۸۹	۰/۳۱۰	۰/۴۷۱	۰/۳۸۷	کل

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۳. میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد

افزون بر سنجش موفقیت کلی تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد به تفکیک تعاونی‌ها، داده‌های به‌دست‌آمده در هریک از ابعاد چهارگانه موفقیت تعاونی‌ها تجزیه و تحلیل شدند، که نتایج آن در جدول ۳ و شکل ۴ به‌طور خلاصه ارائه شده است. مشاهده می‌شود که تعاونی‌ها، در بعد تأمین نهاده‌ها موفق‌تر از سایر ابعاد عمل کرده و در بعد ارائه خدمات موفقیت کمتری داشته‌اند. گویانکه اختلاف فاحشی میان این چهار بعد وجود ندارد. در هر حال، موفقیت تعاونی‌های مطالعه‌شده با وضع مطلوب هنوز فاصله زیادی دارد.

شکل ۴. میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در ابعاد مختلف

با توجه به جدول ۴ و نتایج آزمون آماری (تحلیل واریانس یک‌طرفه) و آزمون تعقیبی (ال. اس. دی)، می‌توان بیان کرد که بین میانگین موفقیت سه گروه تعاونی‌های تولید روستایی ذکرشده تفاوت معناداری وجود دارد. تعاونی تولید روستایی کاکان در میان تعاونی‌های بررسی‌شده موفق‌تر بوده است.

جدول ۴. تحلیل واریانس یک‌طرفه مربوط به میزان موفقیت تعاونی‌ها

P	F	میانگین موفقیت	تعاونی‌ها
.۰۰۰۰۱	۱۷۹/۴۹	۰/۴۷۱ ^a	کاکان
		۰/۳۱۰ ^b	دشتروم
		۰/۳۸۷ ^c	سررود جنوبی

توضیح: حروف غیریکسان نشان‌دهنده تفاوت معناداری در سطح یک درصد است.

ج) تحلیل مسیر

با توجه به اینکه ماتریس همبستگی، مبنای تجزیه و تحلیل مدل‌های علی است، جدول ۵ همبستگی بین متغیرهای مستقل را با یکدیگر و با متغیر وابسته نشان می‌دهد. نتایج ماتریس حاکی از آن است که بین تمامی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته پژوهش ارتباط مثبت و معناداری برقرار است. ماتریس همبستگی نشان می‌دهد که بین متغیرها رابطه هم‌خطی مشاهده نمی‌شود.

به‌منظور شناسایی تعیین‌کننده‌های موفقیت تعاونی‌ها، از مدل‌یابی معادله‌های ساختاری با استفاده از نرم‌افزار AMOS_{ver20} بهره گرفته شد. مدل‌سازی معادله ساختاری^۱ را می‌توان روشی کمی قلمداد کرد که به پژوهشگر یاری می‌رساند تا پژوهش خود را از مرحله مطالعات نظری و تدوین تا تحلیل داده‌های تجربی، در قالبی چندمتغیره سامان بخشد.

1. Structural Equation Modeling (SEM)

جدول ۵. ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق^{††}

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۱. موفقیت	۱								
۲. مشارکت اعضا در امور تعاونی	۰/۵۹۵**	۱							
۳. اعتماد اعضا به هیئت‌مدیره	۰/۶۵۶**	۰/۷۲**	۱						
۴. مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره	۰/۶۲۵**	۰/۶۷۵**	۰/۷۳۵**	۱					
۵. نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی	۰/۷۲۵**	۰/۶۳۰**	۰/۷۴۵**	۰/۶۳۸**	۱				
۶. میزان آگاهی اعضا از اصول	۰/۶۰۷**	۰/۶۶۸**	۰/۷۴۰**	۰/۷۳۷**	۰/۶۵۵**	۱			
۷. ارتباط با سازمان‌ها و نهادها	۰/۷۹۵**	۰/۵۹۴**	۰/۶۷۶**	۰/۵۷۵**	۰/۷۵۰**	۰/۶۲۶**	۱		
۸. میزان رضایت از عملکرد هیئت‌مدیره	۰/۴۱۳**	۰/۴۸۸**	۰/۵۲۲**	۰/۴۳۷**	۰/۳۴۸**	۰/۴۵۳**	۰/۳۸۲**	۱	
۹. سرمایه اجتماعی هیئت‌مدیره	۰/۶۳۰**	۰/۵۰۸**	۰/۶۵۷**	۰/۶۳۷**	۰/۶۶۷**	۰/۶۳۶**	۰/۶۵۸**	۰/۳۹۷**	۱

^{††} ضریب همبستگی پیرسون، $P \leq 0.01$ **

برازش مناسب مدل معمولاً با استفاده از چند شاخص حاصل می‌شود که برخی از آنها عبارت‌اند: شاخص کای اسکویر بر درجه آزادی^۱، شاخص برازندگی تطبیقی^۲، شاخص نرم‌شده برازندگی^۳، شاخص نرم‌شده برازندگی^۴، شاخص نیکویی برازش^۵، شاخص برازش افزایشی^۶، شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد^۷ و شاخص ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده^۸. مقدار معیار (حد مطلوب) هر یک از شاخص‌های فوق برای مدل مسیر در جدول ۶ آمده است (قاسمی، ۱۳۸۹؛ هومن، ۱۳۸۸؛ آبروکل؛ ۱۳۹۰؛ کلانتری، ۱۳۸۸).

1. Chi-Square (X2/df)
2. Comparative Fit Index (CFI)
3. Normed Fit Index (NFI)
4. Tucker-Lewis Index (TLI)
5. Goodness of Fit Index (GFI)
6. Incremental Fit Index (IFI)
7. Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)
8. Root Mean Square Residual (RMR)

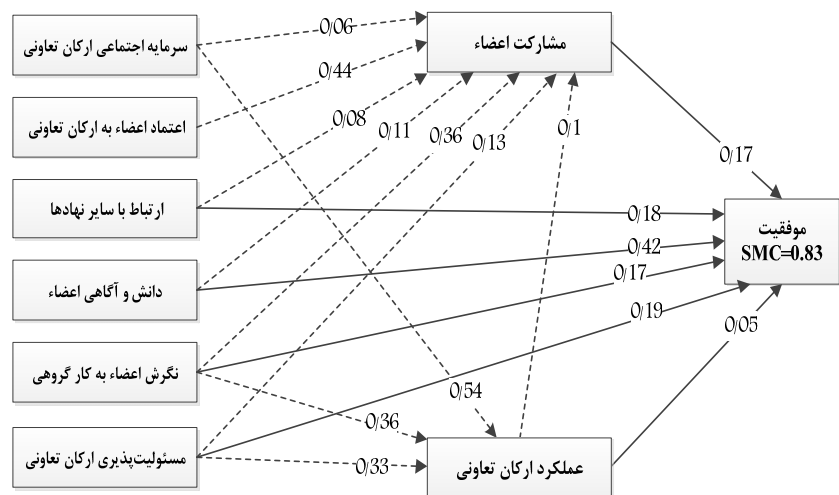
جدول ۶. شاخص‌های برازندگی مدل

شاخص	معیار مطلوب
X^2/df	۳ و کمتر
RMR	۰/۰۵ و کوچک‌تر
GFI	۰/۹ و بالاتر
NFI	۰/۹ و بالاتر
TLI	۰/۹ و بالاتر
IFI	۰/۹ و بالاتر
CFI	۰/۹ و بالاتر
RMSEA	۰/۰۸ و کوچک‌تر

منبع: قاسمی، ۱۳۸۹؛ هومن، ۱۳۸۸؛ آربروکل؛ ۱۳۹۰؛ کلاتری، ۱۳۸۸

در این پژوهش متغیرهای مشاهده‌شده، سرمایه اجتماعی، اعتماد، ارتباط، دانش و آگاهی، نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی، مسئولیت‌پذیری، عملکرد و مشارکت بین ۳۱۷ نفر از اعضای تعاونی‌های شهرستان بویراحمد تحلیل شد. نتایج نشان دادند که مقدار کای اسکویر بر درجه آزادی به‌دست‌آمده ($\chi^2/df=2/237$) معنادار نبود، بنابراین شرط معنادار نبودن کای اسکویر پذیرفته شد. از آنجاکه شاخص‌های برازش مدل با شاخص‌های معیار در جدول مطابقت داشت، با توجه به این شاخص‌ها، مدل تأیید شد.

از مجموع ۸ متغیر وارد شده در مدل (میزان آگاهی اعضا از اصول، نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی، مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها، مشارکت اعضا در امور تعاونی، اعتماد اعضا به هیئت‌مدیره، میزان رضایت از عملکرد هیئت‌مدیره، و سرمایه اجتماعی هیئت‌مدیره) رابطه تمامی متغیرها با موفقیت تعاونی‌ها معنادار شد. در مجموع متغیرهای مستقل پژوهش، توانایی تبیین ۰/۸۳ درصد از واریانس (تغییرات) موفقیت را دارند (شکل ۵).

$\chi^2=11.187$ $df=5$ $\chi^2/df= 2/237P=0/06$ $GFI=0.99$ $NFI=0.99$ $IFI=0.99$ $TLI=0/97$
 $CFI=0.99$ $RMR=0.026$ $RMSEA=0/063$

—————> تأثیر مستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته موفقیت
 - - - - -> تأثیر غیرمستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته موفقیت

شکل ۵. مدل تحلیل مسیر اثرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مؤثر بر متغیر موفقیت

جدول ۷ اثرهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای اثرگذار در مدل را به‌منظور تعیین میزان تأثیر کل هریک از متغیرهای یادشده بر موفقیت نشان می‌دهد. بررسی اثرگذاری‌های مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای اثرگذار در مدل نشان می‌دهد که متغیر دانش و آگاهی با اثر کل ۰/۴۳۹ بیشترین تأثیر را بر موفقیت تعاونی‌های مطالعه‌شده دارد. پس از آن متغیر نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی با اثر کل ۰/۲۵۳ تأثیرگذار بوده است. سپس به‌ترتیب متغیرهای مسئولیت‌پذیری با اثر کل ۰/۲۲۴، ارتباط با اثر کل ۰/۱۹۴ و مشارکت با اثر کل ۰/۱۷۲ قرار دارند و درنهایت متغیرهای اعتماد، عملکرد و سرمایه اجتماعی بر موفقیت اثرگذارند.

جدول ۷. خلاصه تحلیل مسیر

اثر کل	اثر غیر مستقیم	اثر مستقیم	متغیر مستقل
۰/۴۳۹	۰/۰۱۸	۰/۴۲۱	میزان آگاهی اعضا از اصول
۰/۲۵۳	۰/۰۷۹	۰/۱۷۴	نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی
۰/۲۲۴	۰/۰۳۸	۰/۱۸۶	مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره
۰/۱۹۴	۰/۰۱۴	۰/۱۸	ارتباط با سازمان‌ها و نهادها
۰/۱۷۲	-	۰/۱۷۲	مشارکت اعضا در امور تعاونی
۰/۰۷۶	۰/۰۷۶	-	اعتماد اعضا به هیئت‌مدیره
۰/۰۴۸	-	۰/۰۴۸	میزان رضایت از عملکرد هیئت‌مدیره
۰/۰۲۶	۰/۰۳۶	-	سرمایه اجتماعی هیئت‌مدیره

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بهبود شرایط کشاورزی و تأمین امنیت غذایی برای مردم از مهم‌ترین اهداف برنامه‌های توسعه کشاورزی است. به همین دلیل شناخت عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید اهمیت دارد. از این‌رو، هدف کلی این مقاله بررسی سازه‌های اجتماعی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد بود. نتایج تحقیق حاکی از این است که تعاونی‌های مطالعه‌شده از لحاظ دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده چندان موفق نبودند. این یافته با نتایج تحقیق کریمی و رضایی مقدم (۲۰۰۵)، آقاجانی ورزنه (۱۳۸۰)، صدیقی و درویشی‌نیا (۱۳۸۱)، امینی و فلاح (۱۳۸۷) و عباسی و همکاران (۱۳۸۸) مطابقت دارد. نتایج همبستگی نشان داد که بین میزان آگاهی اعضا از اصول، نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی، مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها، مشارکت اعضا در امور تعاونی، اعتماد اعضا به هیئت‌مدیره، میزان رضایت از عملکرد هیئت‌مدیره و سرمایه اجتماعی هیئت‌مدیره با میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی رابطه مثبت و معناداری در سطح پنج درصد وجود دارد. این یافته با یافته‌های هنهان و پلسو (۱۹۸۶)، دفتر بین‌المللی کارگران (۲۰۰۰)، امینی و رمضانی (۲۰۰۸)، کریمی و رضایی مقدم (۲۰۰۵)، آقاجانی ورزنه (۱۳۸۰)، صدیقی و درویشی‌نیا (۱۳۸۱)، تقوی (۱۳۸۲) و امینی و فلاح (۱۳۸۷) همخوانی دارد. نتایج تحلیل مسیر نشان دادند که از مجموع ۸ متغیر

وارد شده در مدل (میزان آگاهی اعضا از اصول، نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی، مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها، مشارکت اعضا در امور تعاونی، اعتماد اعضا به هیئت‌مدیره، میزان رضایت از عملکرد هیئت‌مدیره، و سرمایه اجتماعی هیئت‌مدیره) رابطه تمامی متغیرها با موفقیت تعاونی‌ها معنادار شد. در مجموع، متغیرهای مستقل پژوهش توانایی تبیین ۰/۸۳ درصد از واریانس (تغییرات) موفقیت را دارند. در این میان، متغیرهای میزان آگاهی اعضا از اصول با اثر کل ۰/۴۳۹، نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی با اثر کل ۰/۲۵۳ و مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره با اثر کل ۰/۲۲۴ بیشترین تأثیر را در موفقیت تعاونی‌های تولید دارند. در پایان با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی به منظور موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان بویراحمد ارائه می‌شود.

۱. باتوجه به اینکه شناخت اعضا از اصول قوانین تعاونی رابطه مثبت و معناداری با میزان موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی دارد و یافته‌های تحلیل مسیر نیز نشان می‌دهند که مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر موفقیت تعاونی‌های تولید، شناخت اعضا از اصول و قوانین تعاونی است، آموزش برای افزایش شناخت اعضا از اصول و قوانین تعاونی ناگزیر به نظر می‌رسد. بنابراین توصیه می‌شود در فعالیتهای ترویجی بیشتر به آموزش اعضا برای آشنایی با اصول و قوانین تعاونی توجه شود.

۲. نگرش اعضا به تعاونی و کار گروهی از دیگر عوامل تأثیرگذار بر موفقیت تعاونی‌هاست، که با توجه به نتایج تحلیل مسیر، بر مشارکت اعضا نیز تأثیرگذار است. در این زمینه، بهبود نگرش اعضا از طریق برنامه‌های آموزشی رسانه‌ها و با کمک بهبود کیفیت فعالیتهای ترویجی امکان‌پذیر است و باید راهبرد بلندمدتی برای بهتر شدن برنامه‌های ترویجی تعاونی‌ها اتخاذ شود.

۳. با توجه به نتایج تحلیل مسیر، مشارکت اعضا در امور تعاونی‌ها از دیگر عوامل موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی به‌شمار می‌آید. جلب مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری اداری امور تعاونی می‌تواند منافع بی‌شماری برای تعاونی‌ها داشته باشد. به‌منظور بالابردن مشارکت اعضا در تعاونی‌ها لازم است راهکارهایی مناسب اتخاذ شود.

۴. براساس یافته‌های پژوهش در مورد نقش سرمایه اجتماعی هیئت‌مدیره و مدیرعامل، برگزاری همایش‌های علمی در شهرستان ازسوی نهادهای متولی با تمرکز بر مفاهیم سرمایه اجتماعی و شناساندن قابلیت‌ها و موجودیت‌های قوی سرمایه اجتماعی در موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی سودمند خواهد بود.

۵. با اتخاذ تدابیری در تعاونی‌های تولید روستایی می‌توان رابطه اجتماعی اعضا و ارکان و مدیران را دوسویه و مبتنی بر حس اعتماد متقابل تعریف کرد. فعالیت آنها افزون بر جنبه مالی و سوددهی برای اعضا می‌تواند محاسن اجتماعی و آینده‌نگری نیز داشته باشد. تلاش مدیران و رهبران تعاونی در جهت اعتمادسازی در تعاونی از اقدامات مهم در این زمینه به‌شمار می‌آید.

منابع

- آفاجانی ورزنده، م.، ۱۳۸۰، بررسی و ارزیابی فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.
- امینی، ا.م. و فلاح، م.، ۱۳۸۷، موفقیت شرکت‌های تعاون روستایی استان اصفهان و ارزیابی سازه‌های مؤثر بر آن، علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، سال ۱۲، شماره ۴۶ (الف)، صص. ۲۷۳-۲۸۸.
- تقوی، ن.، ۱۳۸۲، عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید زراعی در استان آذربایجان شرقی، تعاون، شماره ۱۴۳، صص. ۳۹-۴۶.
- حیدرپور توتکله، ز.، شعبانعلی فمی، ح.، اسدی، ع. و ملک‌محمدی، ا.، ۱۳۸۷، عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های جنگل‌نشینان غرب استان مازنداران از دیدگاه اعضا، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره دوم، صص. ۳۸-۲۱.
- خسروبیگی، ر.، شایان، ح.، و سجاسی قیداری، ح.، ۱۳۹۰، سنجش و ارزیابی پایداری در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چندمتغیره فازی - تاپسیس، پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره اول، صص. ۱۵۱-۱۸۶.
- دو اس.دی.ای.، ۱۳۹۰، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایبی، نشر نی، تهران.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی _____ دوره ۵، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۳

رضوانی، م.ر.، صادقلو، ط. و سجاسی قیداری، ۱۳۹۰، سنجش درجه روستاگرایی با استفاده از مدل تاپسیس فازی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره اول، صص. ۳۱-۱.

صدیقی، ح. و درویشی‌نیا، ع.، ۱۳۸۱، بررسی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان مازندران، مجله علوم کشاورزی ایران، سال ۳۳، شماره دوم، صص. ۳۲۳-۳۱۳.

صفری، ح. و آریان‌فر، خ. و ابراهیمی، ع.، ۱۳۸۸، عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی مصرف برتر، تعاون ۲، سال ۲۰، شماره ۲۱۲، صص. ۵۱-۳۳.

عباسی، د.، رسولی، ع. و رسول‌زاده، ب.، ۱۳۸۸، عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های تولیدی استان اردبیل، نشریه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، جلد ۲۰، شماره‌های ۲۱۰ و ۲۱۱، صص. ۹۰-۷۱.

قاسمی، ج.، ۱۳۸۹، مدل‌سازی معادله ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی با کاربرد **Graphics AMOS**، انتشارات جامعه‌شناسان، تهران.

کریمی، ف.، احمدوند، م. و کریمی، ف.، ۱۳۹۱، سنجش درجه اثرگذاری کارخانه ذوب آهن کردستان بر توسعه نواحی روستایی پیرامون، فصلنامه پژوهش‌های روستایی سال سوم، شماره سوم، صص. ۵۷-۳۳.

کلانتری، خلیل، ۱۳۸۸، مدل‌سازی معادلات ساختاری در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی، فرهنگ صبا، تهران.

محقر، ع. و امین ناصری، م.ر.، ۱۳۸۰، تعیین و تبیین شاخص‌های ارزیابی تصمیمات مجلس شورای اسلامی، مجله مدرس، سال پنجم، شماره دوم، صص. ۱۷۷-۱۵۵.

مرادی، ح. و علی‌بیگی، ا.، ۱۳۸۹، بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های شیلات استان کرمانشاه، تعاون، سال ۲۱، شماره سوم، صص. ۲۶-۱.

مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، سالنامه آماری کشوری، انتشارات مرکز آمار ایران، تهران.

نکویی نایینی، ع.، علی‌بیگی، ا. و زرافشانی، ک.، ۱۳۸۸، واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی شهرستان کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره چهارم، صص. ۲۲-۱.

هومن، حیدرعلی، ۱۳۸۸، مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل، انتشارات سمت، تهران.

یزدان‌پناه، ل. و صمدیان، ف.، ۱۳۸۸، عوامل مؤثر بر میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی؛ مطالعه موردی صنایع دستی استان کرمان، تعاون، سال ۲۰، شماره‌های ۲۰۳ و ۲۰۲، صص. ۳۴-۱۹.

Abdulrahman, A.H. and Smith, C., 1996, **Cooperative and Agricultural Development**, Community Development Journal, No. 31, PP. 13-19.

- Akwabi, K., 1997, **Producer Co-operative Resettlement Projects in Zimbabwe: Lessons from a Failed Agricultural Development Strategy**, World Development, Vol. 25, No. 3, PP. 437-456.
- Amini, A.M. and Ramazani, M., 2008, **Investigation the Success Factors of Poltary Growers Cooperative in Irans Western Provinces**, World Applied science Journal, Vol. 5, No. 1, PP. 81-87.
- Apthorp, R., 2002, **Policy Evaluation and Meta-evaluation: The case of rural cooperative**, PP. 651-668.
- Benturaki, J., 2000, **Cooperatives and Poverty Allevation**, England: IDS TEMA.
- Harda, N., 2003, **Who Succeeds as an Entrepreneur? an analysis of the post-entry performance of new firms in Japan**, Japan and the World Economy, Vol. 2, No. 15, PP. 211-222.
- Henehan, B.M. and Pelsue, N.H., 1986, **The Use of Discriminant Analysis in Measuring Cooperative Growth Factors**, Vermont Agricultural Experiment Station, PP. 178-184.
- International Labour office (ILO), 2000, **Promotion of Cooperatives Job Creation in Small and Medium-sized Enterprises Fifth Item on the Agenda**, International Labour conference 89th session 2001 Report V. (1), Genva First published, printed in Switzerland.
- John, L.J., Adrian, T., 2001, **Agricultural Cooperative Managers and the Business Environment**, Journal of Agribusiness, Vol. 19, No. 1, PP. 17-33.
- Karami, K., and Rezaei-Moghadam, K., 2005, **Modeling Determinants of Agriculture Production Cooperatives Performance in Iran**, Journal Agriculture Economic, Vol. 33, No. 3, PP. 305-315.
- Nyoro, J., and Komor, I., 2005, **An Analysis of Success, Failure and Demand Factors of Agricultural Cooperatives in Kenya**, SAGA Brief, No. 2, PP. 23-36.
- Pamel, F.J., 1977, **Environmental Quality and Issues of Adoption Research**, Rural sociology, No. 42, PP. 57-71.
- Patten, L.M., 2000, **Proposing Empirical Research: A guide to the fundamentals**, Second edition, Los Angeles: Pyrczak publishing.
- Pedhazur, E.J., 1982, **Multiple Regressions Behavioral Research: Explanation and Predication**, New York: Harcourt Brace College Publishers.
- Pinnelli, S., 2002, **Internet Addiction Disorder and Identity on line: the Educational Relationship**, Faculty of Teaching Science, University of Lecce, Italy, No. 2, PP. 1260-1265.